

ICCSOR

Journal of Applied and Theoretical Social Sciences

ISSN:2687-5861

JATSS, 2021; 3(2), 161-175

First Submission:11.5.2021

Revised Submission After Review:21.6.2021

Accepted For Publication:25.6.2021

Available Online Since:30.6.2021

Research Article

Namık Kemal and The Crete Question: The Early Years

Ruhi Güler¹

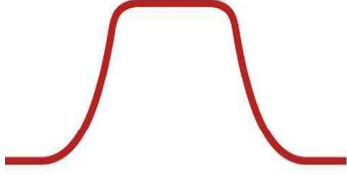
Abstract

Namık Kemal was a gifted Ottoman intellectual, produced quality works in various fields. Working in the Translation Room for nearly ten years, he was well acquainted with the diplomacy and foreign politics and made publications on this field, though, generally speaking, did not enjoy much public attention. One of the subjects of his foreign policy articles, he wrote at an early age, was the Crete issue, which is still featuring as a problematic area consisting one of hot topics with respect to international politics. Namık Kemal's articles, published in Istanbul and London, has provided deep analyses on the Cretan issue. He writes that the Crete issue emerged as a part of the strategy developed by Russia to eliminate own troubled position in diplomacy which fell into after the Crimean War. Evaluating the arguments put forward by the Greeks and the rebels in Crete along with the approaches of the Great Powers on the issue, Namık Kemal clarify his claims by giving examples from the situation of Europe at that time. He criticized the Ottoman grand viziers Keçecizade Fuad Pasha and Âlî Pasha, along with other issues, for failing to keep a proper foreign policy and made some suggestions to the Ottoman foreign policy makers. According to him, Crete, which has an "exceptional position", is the "heartland" of the Ottoman coasts, and should not be abandoned.

Keywords: Ottoman Empire, Namık Kemal, Crete, Greece, Russia, USA.

JEL Codes: D73, F51, N40, N90, N93, N95.

¹ Assistant Professor Dr., Çanakkale Onsekiz Mart University, ruhiguler@hotmail.com

ICCSOR

Journal of Applied and Theoretical Social Sciences

ISSN:2687-5861

JATSS, 2021; 3(2), 161-175

İlk Başvuru:11.5.2021

Düzeltilmiş Makalenin Alınışı:21.6.2021

Yayın İçin Kabul Tarihi:25.6.2021

Online Yayın Tarihi:30.6.2021

Araştırma Makalesi

Namık Kemal'e Göre Girit Meselesi: İlk Yıllar

Ruhi Güler¹

Öz

Namık Kemal, çeşitli sahalarda nitelikli eserler ortaya koymuş bir Osmanlı aydınıdır. On yıla yakın Tercüme Odası'nda çalışan Namık Kemal devrinin diplomasiyi iyi bilen kalemlerindendi. Bu yönüyle Türkiye'de tanınmamıştır. Erken yaşlarda kaleme aldığı dış politika yazılarının konularından birisi de güncel bir problem alanı olan Girit meselesi idi. Namık Kemal hem İstanbul'da hem de Londra'da kaleme aldığı yazılarda Girit meselesine dair nitelikli analizler ortaya koymuştur. Rusya'nın Kırım Savaşı sonrası içine düştüğü problemler konumun ortadan kalkması için geliştirdiği stratejinin bir parçası olarak Girit meselesinin ortaya çıktığını yazar. Büyük güçlerin konu hakkındaki yaklaşımlarıyla beraber Yunanlıların ve Girit'teki isyancıların bu konuda ileri sürdükleri argümanları değerlendiren Namık Kemal, Avrupa'nın o günkü durumundan örnekler vererek iddialarını temellendirmiştir. Aynı zamanda devrinin Osmanlı sadrazamları Keçecizade Fuad Paşa ve Âlî Paşa'yı başka konularla beraber izledikleri dış politika konusunda da eleştirmiş, Osmanlı dış politika yapımalarına birtakım öneriler de getirmiştir. Ona göre "bir mevki-i müstesna"ya sahip olan Girit, Osmanlı sahillerinin "kalpgâh"ıdır, vazgeçilmemelidir.

Anahtar Kelimeler: Osmanlı Devleti, Namık Kemal, Girit, Yunanistan, Rusya, ABD.

JEL Kodlar: D73, F51, N40, N90, N93, N95.

¹ Dr. Öğretim Üyesi., Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, ruhiguler@hotmail.com

1.Namık Kemal ve Diploması

Günümüzde Uluslararası İlişkiler disiplininin bugüne kadar kaleme aldığı literatür göz önüne alındığında burada Namık Kemal ismine rastlamak pek mümkün değildir. Onun gazeteciliği bırakmak zorunda kaldığı 1873 yılında yahut vefat tarihi olan 1888 yılında henüz Uluslararası İlişkiler bir disiplin olarak mevcut değildi. Bunun için onun vefatını müteakip 30 yıl kadar daha beklemek gerekecektir. Bununla beraber Namık Kemal'in bazı yazılarındaki iç mantığın Uluslararası İlişkiler akademisyenlerine çok aşına, tanıdık gelmesi kuvvetle muhtemeldir.

Namık Kemal, Kırım Harbi (1853-1856) sırasında 13 – 16 yaşlarındaydı, gençlik yıllarını yaşıyordu. Paris Muahedesi'nin¹ imzalandığı tarihin hemen sonrasında Tercüme Odası'na girdi.² “1857-58'de, Namık Kemal 17 yaşında iken İstanbul'a geldi ve Gümrükler Tercüme Odası'na, daha sonra da Babıali Tercüme Odası'na girdi.” (Mardin, 2002: 317)³ Bu vesile ile dünya ahvalini yakından takip eder hale gelmişti. “Said Bey'in “Babıali'nin muhalefet fırkası” diyerek ehemmiyetini anlattığı Tercüme Odası'na tayin edilmek suretiyle yenilik fikirlerinin ve iştiağının kuvvetle hâkim olduğu büyük memleket meselelerinin daima canlı şekilde karşısına çıkacağı bir muhite geçer.” (Tanpınar, 2006: 313-314) Bu dönemde Namık Kemal dünyanın çeşitli merkezlerinden İstanbul'a Fransızca olarak gönderilen diplomatik yazışmaları Türkçeye, İstanbul'dan dünyanın çeşitli yerlerine gönderilen resmi yazıları Fransızcaya çeviren ekibin içinde yer alıyor, dolayısıyla Osmanlı dış politika yapıcılarını tanıyordu. *Düvel-i Muazzamanın* İstanbul sefirlerini ve izlemeye çalıştıkları politikaları takip ediyor, cihan siyasetinin (uluslararası politika) o günkü durumunu analiz ediyordu.

Namık Kemal'in ruh ve fikir dünyasının oluşmasında hem o dönem Osmanlı kültürünün hem de Avrupa kültürünün izlerini müştereken görmek mümkündür. Osmanlı tarihinin 570 yıllık (o gün için) geçmişini sürekli göz önünde tutuyor, o dönemleri zihninde yeniden anlamlandırıyor. Hatta Namık Kemal'in Osmanlı Tarihine dair II. Meşrutiyet sonrası yayınlanan bir kitabı da mevcuttur. (Namık Kemal, 1326, 1327) İçinde yaşadığı toplumun problemlerine karşı son derece duyarlıydı. Bu problemleri gözü pek bir şekilde eleştiriyor ve bunu Osmanlı kamuoyu ile paylaşıyordu. Bunun için defalarca zor durumda kalmasına rağmen başına gelen sıkıntıları önemsememişti. Aynı zamanda Avrupa'nın sahip olduğu bariz hale gelen pek çok özelliği önemli buluyor, bu özelliklere sahip olunması gerektiğini ısrarla vurguluyordu. “Vatan” ve “hürriyet” gibi kavramların modern anlamlarını Osmanlı kamuoyuna ilk defa izah eden kendisiydi. (Lewis, 1996: 141) Osmanlı idaresinin mutlakiyetten meşrutiyete geçmesi için özel bir gayret sarfediyordu. Avrupa'dan acilen alınması gereken hususlarla beraber Avrupa da eleştiriden münezzehtir değildi. Avrupa'ya yönelik geliştirdiği eleştiriler Namık Kemal'in yazdıklarında önemli bir yer tutar. 2020 yılında yayınlanan bir eserde Namık Kemal oryantalistlere yöneltilen eleştirilerin öncüsü olarak takdim edilmiştir (Çelik, 2020).⁴

¹ “Paris barış kongresi 25 Şubat 1856'da toplandı ve görüşmeler mart sonuna kadar sürdü. 34 maddelik barış antlaşması 30 Mart 1856'da imzalandı. İmzalayan devletler, Fransa, İngiltere, Avusturya, Prusya, Osmanlı Devleti, Piyemonte yahut Sardunya ve Rusya.” (Armaoğlu, 1999: 250-251)

² “Mesela ben sekiz on seneler Tercüme Odası'nda bulundum.” (Namık Kemal, 1868/3: 5) (Namık Kemal, 2019, 242). Namık Kemal'in yazılarına ilk yayımlandığı kaynaktan dipnot verilecek, bu yazı latin harfleriyle yayınlanmışsa o kaynak da ayrıca belirtilecektir.

³ Namık Kemal'in gümrükte çalıştığı iddiasına Ömer Faruk Akün itiraz eder: “İbnülemin'in Leskofçalı'dan bahsederken kaydettiği bu rivayete dayanarak başta Mithat Cemal Kuntay ve ondan faydalanan diğer araştırmacılar, Namık Kemal'in Tercüme Odası'ndan önce gümrükte vazifeye başlamış gösterirlerse de bu doğru değildir.” (Akün, 2006: 363)

⁴ Zeynep Çelik'in, *Avrupa Şark'ı Bilmez, Eleştirel Bir Söylem (1872 – 1932)* isimli bu önemli çalışması oryantalizme dair eleştirileri bir araya getirmekte ve kamuoyunun dikkatini yeniden oryantalizm

Düvel-i Muazzamanın resmi mahfillerinde oluşturulan dış politikalara ve bunların basın dünyasına yansımalarına karşı kendi bakış açısıyla düşünceler geliştirmek onun meşguliyet alanlarından biriydi. Ayrıca gençti, heyecanlıydı, ilaveten çok çarpıcı, celadetli bir üslubu vardı, dolayısıyla geniş kitleleri etkileme gücünü kendinde hissetmişti. Kelam ve kalemin gücüne inanırdı.

Tercüme Odası'nda görevli iken aynı zamanda İbrahim Şinasi Efendi'nin sahibi olduğu *Tasvir-i Efkâr* gazetesinin kadrosuna giren (1862) Namık Kemal şairliğinin yanına gazeteciliği de ilave etmişti. Bu yıllarda Fransızca gazetelerden çeviriler yapar. Bir müddet sonra kendisinin yazıları isimsiz olarak gazetede yer almaya başlar. Şinasi'nin gazeteyi bırakıp Paris'e gitmesinin ardından gazete Namık Kemal'e kalır, bu tarihte (1865) Namık Kemal henüz 25 yaşındadır. Önceleri gazetesinde siyasi mahiyetli yazılar kaleme almamaya dikkat eden Namık Kemal bir müddet sonra diplomasiye dair, özellikle Osmanlı dış politikasına dair dikkat çekici yazılar kaleme almaya başlar.⁵ Fakat 1867'de "*Şark Meselesine Dair Bir Layihadır*" (Namık Kemal, 1867: 1-3) başlıklı yazısı üzerine Namık Kemal'in gazete ile irtibatı kesilir ve memuriyete tayin edilir. Bunun üzerine Namık Kemal yurt dışına kaçır, önce Paris'e gider, oradan Londra'ya geçmek durumunda kalır. Londra'da *Hürriyet* gazetesini çıkarır. Toplamda 100 sayı çıkarılan bu yayın organında Namık Kemal 63. sayıda Mısır meselesine dair Ziya Paşa ile görüş ayrılığına düşer ve gazeteden ayrılır. Âlî Paşa'nın vefatından sonra İstanbul'a döner. *İbret*'i çıkarır. Bu arada *Hadika* ve *Diyojen*'de yazıları çıkar. *İbret*'in kapatılmasından sonra gazetecilik hayatı sona erer.

2. Osmanlı Devleti ve Girit

Girit dünyanın en büyük denizi olan Akdeniz'in önemli adalarından birisidir. Osmanlılar için Girit adası iki noktada çok mühimdir: İlki tarihî, ikincisi ise jeopolitik.

Osmanlı fetihleri Söğüt'ten Girit'e kadar tarihi bir seyir takip etmiştir. Osmanlı coğrafyası oluşumuna Söğüt'ten başlamış, Girit'te nihayete ermiştir. O coğrafya şehirlerin yahut ülkelerin zaman içinde bir bakıma Söğüt'e katılımıyla meydana gelmiş ve bu serüven Girit'in Osmanlı Devleti'ne katılmasını müteakiben son bulmuştur. Girit'in Osmanlılar tarafından fethi gerçekleştiğinde Osmanlı ilerlemesi henüz Viyana'da durdurulmamıştı. II. Viyana Kuşatmasının başarısız olmasının üstünden yaklaşık iki yüz yıla yakın bir süre sonra Girit uluslararası boyutları da olan bir mesele haline gelmiştir.

Girit Osmanlıların çok önceden beri gündemlerinde olan bir ada idi. Alman tarihçi Johann Wilhelm Zinkeisen'a göre: "*Türk korsanlarının akınları daha 15. yüzyılın başlarında*

tartışmalarına çekmektedir. Kitapta uzun ve önemli bir giriş yazısının ardından konu ile ilgili yazılar derlenmiştir. Bu yazılar Namık Kemal'in 23 Haziran 1872 tarihli *İbret*'te yayınlanan ve kitaba isim alarak seçilen "*Avrupa Şark'ı Bilmez*" yazısıyla başlamaktadır. Aynı yazarın *Rönan [Renan] Müdafaaamesi*'nden de konu ile alakalı kısımlar kitaba alınmıştır. Zeynep Çelik'in iddialarına ilave olarak bu satırların yazarı Namık Kemal'in oryantalistlere yönelttiği eleştirilerin başlangıç tarihini dört yıl önceye çekmenin daha uygun olabileceğini düşünmektedir. (Namık Kemal, 1868/4: 1-2) (Namık Kemal, 2019: 249-250) Özellikle bu yazının "*Evvvela Avrupalıların Şarkca malumatı tamamıyla hakikat-i hâle muvafık değildir.*" cümlesiyle başlayan kısmı.

⁵ "Tercüme Odası'ndaki memuriyeti ile birlikte, Şinasi'nin idaresinde çıkan *Tasvir-i Efkâr*'da, haber niteliğinde yazılar yazmış, tercüme yapılmıştır. 1865 sonbaharında Şinasi'nin Paris'e kaçması üzerine *Tasvir-i Efkâr*'ı vekâleten tek başına yürütmeğe başlamıştır. Yazılarının, Şinasi'nin ayrılmasından bir süre sonra siyasi muhtevaya büründüğü görülmektedir. Eğitim, kadınların okutulması, imar meselesi, yangınların önlenmesi gibi pekçok sosyal meseleye dair yazılar yazan Namık Kemal'in zamanla, yazılarının içeriğini Şark meselesi, idare tarzı, hürriyet, millet meclisi gibi konular almaya başlamıştır." Nergiz Yılmaz Aydoğdu, "Sunuş", İçinde. (Namık Kemal, 2005: 16)

Girit sularına kadar uzandılar ve çok geçmeden oldukça tehlikeli bir hâl aldılar. (...) Adanın konumu, 1453'de İstanbul'un fethinden sonra çok daha zor ve endişeli bir hâl aldı. Ayrıca Girit, Venedik'in Bâbiâli ile ilişkileri her bozulduğunda Osmanlı donanmasının saldırılarına en fazla maruz kalan yerdi." (Zinkeisen, 2011: 434) Girit Osmanlılar tarafından muazzam bir ısrar sonucu elde edilmiş bir adadır. Girit için Osmanlıların yürüttüğü savaş bir çeyrek asır sürmüştür. Bu durum bir ısrarı ve de adanın stratejik önemini ifade eder. Tarihçi Ahmed Refik kaleme aldığı *Yirmi Beş Sene Siper Kavgası* isimli kitabında Girit'e dair şu satırlara yer vermektedir: "*Girid seferi Osmanlıların en uzun süren cenklerinden idi. Tarihimizde vakıa on sene, on beş sene süren seferler vardı; fakat yirmi beş sene süren sefer yoktu. (...) Atalarımız bu seferde öyle bir sebat gösterdiler ki, bu sebatı ne Fransızlar ne Papa ne Malta askeri ne de Venedik gemileri senelerce uğraştılar, yine bir türlü kıramadılar.*" (Ahmed Refik, 1917: 65-66)

Girit için göze alınan fedakarlıkların tarih kitaplarına geçen ifadelerinden birisi de Sultan Abdülaziz'in Avrupa seyahatinde sarf edilmiştir. Fransız İmparatoru III. Napolyon'un Girit'in Yunanistan'a satılmasına dair yaptığı tuhaf teklife Keçecizade Fuat Paşa'nın verdiği cevap: "*Aldığımız fiyata veririz, Haşmetmeab!*"⁶ şeklinde olmuştur.

Osmanlıların Girit için neden bu kadar ısrarcı olduklarını anlamak için Akdeniz haritasını açıp bakmak kafidir. Doğu Akdeniz'in karaya yakın olan kısmında yer alan Kıbrıs Osmanlı Devleti'ne aitken yine de Girit'in jeopolitiğine bakıldığında Akdeniz'de söz sahibi olabilmek için hâkim olmak gereken noktalardan birisi olduğu muhakkaktır. Akdeniz'in sahil uzunluğunun yarısından fazlasına (Adriyatik'in kuzey sahillerinden Cezayir'in batısına kadar) sahip olan bir gücün Girit adasını hesaba katmaması kendileri aleyhine bir hata olur, uzun Osmanlı asırları boyunca sürekli problem alanı olarak kalırdı.

Osmanlı/Türk dış politika yazımının en önemli yazarlarından birisi Namık Kemal'dir. Kendisi Girit'in jeopolitik önemini Girit meselesinin ortaya çıktığı yıllarda ortaya koymuştur: Ona göre Girit bir "*mevki-i müstesna*"dır, Osmanlı sahillerinin "kalpgâhı"dır.⁷ Osmanlı Devleti üç kıta arasında deniz yolu üzerinden irtibat kurmakta, ulaşımını bu şekilde sağlamakta idi. Hatta Osmanlı Devleti'nin adayı ele geçirmek için sarf ettiği "ikdâmât-ı fevkalade [olağanüstü gayretler]" bu düşünceye dayanıyordu. (Namık Kemal, 1866: 2)

Bir başka yerde de şunları söyler: "*Vakıa Girit ceziresi [adası] Bahr-ı Sefid'in [Akdeniz] ortasına tesadüf ile Avrupa ve Asya ve Afrika kıtalarının sevâhiline [sahillerine] mukabil ve müteaddid [çeşitli] liman ve ormanları ve mahsulatı cihetiyle harp ve ticaret sefinelerinin [gemiler] barındırılmasına ve üç kıta ile olacak muamelât-ı ticareti muhafazaya*" (Namık Kemal, 1868/1: 5) (Namık Kemal, 2019: 140-141) uygun bir adadır. Akdeniz'i çevreleyen Afroavasya ana kıtasının ortasında yer alan bu adanın stratejik değeri tartışma götürmez. Namık Kemal'in bu yazıları kaleme aldığı 1860'lı ve 1870'li yıllarda Osmanlı toprakları Avrupa'da Tuna'ya dayanmakta, Yemen vasıtasıyla Hint Okyanusuna açılmaktaydı.

⁶ "[O görüşmede] Girit meselesinin konuşulmuş olması pek muhtemel görünüyor. Çünkü Napolyon Şark işlerine mütemadiyen karışmak istiyor ve bu meseleyi vesile ediniyordu. Nitekim maruf fıkradan da istidlâl edilebilen budur: Napolyon Girit'i terk etmenin belki devlet menfaatine muvafık olacağını söylemiş ve "Girid'i kaça verirsiniz?" diye sormuştu. Bu soru karşısında hünkârın duyacağı azap ve gadabı tahmin eden Fuad Paşa, sözü uzatmadan ve hiç düşünmeden şu cevabı vermiştir: "Aldığımız fiyata!" (Aksüt, 1944: 131, 133) Aynı anekdot pek çok kaynakta aktarılmaktadır. Bknz. (Danışmend, 1979: 199) Yalnız bu seyahatten önce kaleme alınan "*Girid Meselesine Dairdir*" makalesinde yer alan "*Yunanistan'ın nakd-i mevhumu*" ifadesi meseleyi çatallandırıyor. Herhalde daha önceki bir tarihte de benzer bir ifade olsa gerektir.

⁷ "*Girid bir ceziredir ki kıta'ât-ı sülüsedeki memalik-i Devlet-i Aliyye'nin vâsıtı-i irtibatı olan turuk-ı bahriyeye merkez-i içtima olduğu için sevahilimizin kalpgâhı makamında addolunabilir.*" (Namık Kemal, 1866: 2)

Afrika'da da Mısır, Trablusgarp ve Tunus (Cezayir 1830'ların başında Osmanlı Devleti'nin elinden çıkmıştı) yine Osmanlı toprağıydı. Doğu ve hatta kısmen Orta Akdeniz sahilleri Osmanlı Devleti'ne ait şehirlerle çevriliydi. Dolayısıyla Osmanlıların geç sayılabilecek bir tarihte elde ettikleri Girit adasına vazgeçilemez derecede önem atfettiklerini söylemek mümkündür. Girit'in vazgeçilmezliğine dair ısrar Osmanlı basınında kendisine genişçe yer bulmuştur. Namık Kemal'in Girit'e dair yazdıklarından 40 sene sonraki II. Meşrutiyet basınında Girit'e dair çok sayıda yazı mevcuttur. (Süleyman Nazif, 1909: 1) (Abdürreşid İbrahim, 1910: 71-72) Ayrıca bazı Osmanlı aydınları dış basında Girit'i müdafaa eden yazılar kaleme almıştı. (Halil Halid, 1907: 12) (Halil Halid, 1908: 14)

3.Kırım Harbi Sonrası Rusya ve Girit

Her savaş ve savaşın sonucunda oluşan yeni denge tabii olarak galipler için olumlu bir vaziyet, mağluplar için problemlili bir durum ortaya koyar. Kırım Harbinden sonraki durum da bu şekildeydi. İngiltere ve Fransa gibi iki büyük devlet Rus Çarlığının yayılmacı bir güç olarak dünya siyasetinde yer almasını istemiyordu. O sebeple Rusya'nın yolunun kesilmesi esas mesele idi.

Yeni statükonun oluşmasını sağlayan barış antlaşmasını müteakip, yeni temayüller ortaya çıkar. Mağluplar bu kuşatılmışlık halini yarmaya ve kendi aleyhine teşekkül etmiş statükoyu ortadan kaldırmaya çalışırlar. Bunun için yeni şartların getirdiği dinamizm üzerinden başka dengelerin oluşmasının imkânlarını ararlar. Barış antlaşmalarının imzalandığı esnada var olan şartlar galipler için optimal durumu ifade ederken bazı durumlarda yeni oluşan statüko zaman içerisinde yeni şartlara intibak edemez hale gelir. Galipler, akdedilen antlaşmaların harfiyen uygulanması konusunda titizlenirler.

Genel itibariyle mağlup taraf, zor şartlara mahkûm edildiği vaziyetten kurtulmaya çalışır, bunun için yeni şartları kollar ve yakın geçmişte mecbur kalarak imzaladığı barış metnini geçersiz kılacak yeni durumlara dair planlamalar yapar. Mağlup tarafın problemlili pozisyondan kurtulması ya yeni bir strateji belirlemesiyle yahut da şartların hızlı bir şekilde değişmesiyle gerçekleşir. Birinci durumda kendi iradesini kullanarak ikinci durumda ise dış şartların akışının o ülkenin lehine yeni durumlar oluşturması sonucu diplomatik dengelerin değiştiği gözlemlenebilir.

Paris Antlaşması (1856) sonrası Avrupalı güçler tarafından tahdit edilen Rusya, topraklarının bir kısmıyla Avrupa içinde yer alıyordu. Fakat Avrupa'daki toprakları devasa boyutlardaydı. Asya'daki toprakları ise Pasifik Okyanusuna kadar uzanıyordu. Hatta Amerika kıtasında toprakları vardı.⁸ Rusya'nın bu stratejik derinliğine karşılık Avrupalı güçler Avrupa kıtası içinde bile güç paylaşımı konusunda antlaşmaya varabilmiş değillerdi. Aralarında rekabet devam ediyordu. Rusya için Avrupa içi sıkıntılarının su üstüne çıkmasını beklemek gerekiyordu. Fakat Rusya beklemek yerine menzil-i maksuda gidecek yolda önemli stratejiler geliştirme azmindeydi. Rusya Soğuk Savaş yıllarının başlangıcında da aynı beklentiler içerisinde olmuş, Stalin de Kapitalist Avrupalı ülkeler arasındaki rekabetin bir kapışmaya dönüşeceğini ümit etmişti.⁹

⁸ "Birleşik Devletler'in iyi dileklerini kazanma arzusu, Rusya'nın Amerika Kıtası'nda bulunan mülklerini elinden çıkarmasının sebeplerinden biriydi. 1867'de Rusya 7.200.000 dolar karşılığında Alaska'yı Birleşik Devletler'e sattı. Bölgenin doğal zenginlikleri düşünüldüğünde önemsiz bir rakamdı." (Verdansky, 2009: 281) Ayrıca baknz. (Herring, 2011: 258)

⁹ "Stalin'in savaş müttefikleri ve onların savaş sonrası hedefleri konusundaki anlayışın Washington ve Londra'dan görüldüğü haliyle öncelikleri değerlendirilmesine değil, daha çok hüsnükuruntuya

Namık Kemal'e göre Girit meselesinin ortaya çıkışının baş aktörü Rusya'dır. Girit meselesi Paris Antlaşması sonrası uluslararası arenada oluşan Rus karşıtı pozisyonu, kuşatılmışlık duygusunu izale için Rusya'nın izlediği stratejinin bir alt kategorisidir. Bu bahsi Namık Kemal uzunca anlatmaktadır. Rusya nazarında öncelikli düşmanların İngiltere ile Fransa olduğu tespitinden sonra Rusya dünya konjonktüründe hangi ülkeleri yanına alması gerektiğine karar vermiştir. Bu ülkeler arasında Avrupa'da konumu değişen dengelere bağlı olarak netameli hale gelen Fransa ilk sıradadır. Ardından ABD ile Yunanistan gelir.

Bu sırada Fransa III. Napolyon dönemini yaşıyordu. Fransa'nın durumu karışık. Namık Kemal bu devir Fransa'sı için "*idare-i mütehakkimâne*" tabirini kullanır. Ona göre Fransa Avrupa'da "*her meselede kararsız teşebbüslere*" kalkışmaktadır. Fransa Paris Muahedesinden sonra Rusya'nın mevcut şartları değiştirme gayreti içerisinde olduğunun farkındaydı. Ancak muhtemel Rusya – Prusya ittifakının kendisi için bir yıkım olacağını düşündüğünden Rusya'nın bazı saldırgan tavırlarına göz yummak durumunda kalıyordu. (Namık Kemal, 1868/1: 5) (Namık Kemal, 2019: 141)

Namık Kemal büyük devletler arasında politik çelişkileri belirlerken İngiltere'nin Devlet-i Aliyye'yi muhafaza etme politikası izlediğini söyler. Rus Çarlığının Kafkaslardan yahut Balkanlardan Akdeniz'e doğru ilerlemesi ihtimaline karşı büyük güçlerin bu durumu önlemek için devreye gireceğini düşünmektedir. Bu ise Rusya'ya karşı Avrupa ile Osmanlı Devleti arasında bu konuda bir menfaat ortaklığı meydana getiriyordu. Kırım Savaşı sonrası oluşturulan yeni statükoya Namık Kemal'in güvendiği yahut güvenmek zorunda kaldığı aşikârdır.

Namık Kemal'e göre Rusya'nın öngördüğü stratejinin ikinci ayağı ABD'dir. Namık Kemal bu konuyu dikkat çekici ifadelerle anlatmaktadır. ABD iç savaşı sona ermiştir. Fakat ABD gerek bu savaşın "zuhurunda", gerek "devamında" gerekse "esna-i istimrârında [uzamasında]" Fransa ve İngiltere'den zayıfları ezen bir muamele gördüğünü bir kenara not etmiştir. O anki konjonktürde birbirine yakınlaşan bu devletler Soğuk Savaş yıllarının iki ağırlıklı gücü ve rakibi olacaktır. Bu durum ABD ile Rusya arasında sanki iki mağdur ülkenin yakınlaşması gibi bir durum doğuruyordu. Bunun yanında planın incelikleri şu noktalara dayanmaktadır: Rusya, ABD'ye Girit adasını vadedmektedir. Bunun birtakım şartları mevcuttur: Namık Kemal bunu iki cümlede ifade eder: "*Avrupa ile olan münasebât-ı ticaretine medar-ı emniyet olacak ve Avrupa kıtasında cereyan eden ahval-i umumiyeye parmak sokmaya sebebiyet verecek bir mevki tutmaya ihtiyaç görmesi dahi Rusya'nın terviç-i maksadına medâr-ı külli ederek kendinin Şark üzerindeki efkârına Avrupa devletleri tarafından gösterilecek mümânaata karşı durmak şartıyla husul-i maksadda bu cezirenin Amerika idaresine verilmesini vaad eyledi. Ve ol zamandan beri Amerikalılarda Girit eşkıyasına bir muhabbet hasıl olup, Girit'in Yunanistan'a terk ve ilhâkı muvafık-ı adl ü insaniyet olduğu sözleri Amerika gazetelerinde terviç olunmağa başladı.*" (Namık Kemal, 1868/1: 5) (Namık Kemal, 2019: 140)

Rusya, Avrupa'nın iki güçlü ülkesinin (İngiltere ve Fransa) rağmına dünya siyasetinde yayılmacı bir güç olarak yer almak istemektedir. Fakat Rusya'nın bu tutkusunun önüne 1856 Paris Muahedesini ile set çekilmiştir. Avrupalı güçlerin kendisine mâni olamaması için Rus Çarlığı bölge dışı güçleri de devreye sokma ihtiyacı hissetmiştir. Rusya'nın Avrupalı güçleri oyalayacak, onların husumetini üzerine çekerek bir bakıma paratoner vazifesi ifa edecek bölge-dışı ortaklara (ABD gibi) ihtiyacı vardır. ABD'nin Avrupa ile olan ticaretine bir üs vazifesi

dayanıyordu. Stalin'i işte bu noktada Marksist-Leninist ideoloji etkiliyordu. Çünkü yanılısamları buradan kaynaklanıyordu. En önemli yanılısaması kökeni Lenin'e dayanan, Kapitalistlerin birbirleriyle uzun süre iş birliği yapamayacaklarına ilişkin inançtı. İçlerindeki açgözlülük – kârı siyasetin üstünde tutma dürtüsü – eninde sonunda baskın çıkacak; komünistlere sadece rakiplerinin kendi kendilerine mahvetmelerini beklemek kalacaktı." (Gaddis, 2008: 22)

görebilecek, aynı zamanda Avrupa içi işlere “*parmak sokmaya sebebiyet verecek*” bir adamın ABD’ye bağışlanacağına dair vaat sonucu ABD’de bir anda “*Girit eşkıyasına bir muhabbet hasil*” olmuştur. Amerikan basını da Girit’in Yunanistan’a verilmesinin insanlık namına doğru bir şey olacağına dair konular yer almaya başlamıştır.

Mağlubiyet, çoğu zaman mağlup olanın kendisine çeki düzen vermesine sebebiyet verir. Ülkeler hangi noktalarda noksan yahut yeterli olduklarına dair bazı değerlendirmelerde bulunurlar. Namık Kemal Kırım Harbinden bu yana Rusya’nın askeri nizam ve harp mühimmatı konusunda eksiklerini gidermeye çalıştığını, demiryolları yaparak nakliyyede kolaylık sağladığını, dahili ahvali de yoluna koyduğunu ifade etmektedir. Namık Kemal’e göre bu dönemde Rusya, bir sonraki dönemde gerçekleştirmeyi düşündüğü atılımlar için masraflarını kısmış ve güç biriktirmeye çalışmıştır: “... *On beş seneden beri hiçbir tarafta bir gaileye uğramayıp fazla masraf etmedi. Avrupa’nın her meselesine müdahale ederek haysiyet ve itibarını ilerletti.*” (Namık Kemal, 1868/2: 2) (Namık Kemal, 2019: 167) Bu son cümleye istinaden Rusya’nın Hans Morgenthau’nun “prestij politikası” olarak isimlendirdiği hususun peşine düştüğünü söylemek de mümkündür. (Morgenthau, 1970: 92)

Osmanlı Devleti’ni sıkıntıya sokmak da Rusya’nın stratejik tercihlerinden birisidir: “*Mesela hiçbir asker ve belki akçe telef etmeksizin Girit meselesini çıkarıp iki senedir Devlet-i Aliyye’yi askerce ve malca ve nüfuz ve haysiyetçe o kadar rahnelere uğrattı ki Kırım Muharebesi acısına rahmet okuttu. Hâlâ Devlet-i Aliyye bugün Girit’te ve Yunan hududunda bu kadar bin asker tutmaya mecbur oluyor. Sırbistan ve Karadağ ve Memleketeyn ve bahusus Bulgaristan içlerinde ilkâ ettiği fesâdât hasebiyle haydut cemiyetleri ve fırkaları teşekkül edip Balkan’a yerleştiler. Devlet-i Aliyye buralarda dahi bir takım asker ikamesine muhtaç bulunuyor.*” (Namık Kemal, 1868/2: 2) (Namık Kemal, 2019: 167) O yıllar, Sultan Abdülaziz’in Osmanlı donanmasına önemli miktarda yatırım yaptığı yıllardı. Rusya, Karadeniz’de donanma bulunduramıyordu. O sebeple birtakım badireleri Osmanlı Devleti’nin başına sarma gayreti içindeydi.

4.Namık Kemal’e Göre Girit Meselesinin Sebepleri

Namık Kemal’in diplomasi sahasında bilgisini sergilediği ilk konu Girit meselesidir, denilse hatalı olmaz. *Tasvir-i Efkâr*’daki yazılar Osmanlı kamuoyunun karşılaştığı siyasi muhtevaya sahip ilk yazılar arasında olması hasebiyle ayrıca önemlidir, tarihi niteliktedir. O vakte kadar Hariciye Nezareti çatısı altında az sayıda kimse arasında konuşulan konular kamuoyuna yönelik olarak kaleme alınır. Gazetelerde daha evvel haber olarak yer alan konularda artık Devlet-i Aliyye’nin ne yapması gerektiğine dair hüküm bildiren cümleler yer almaya başlayacaktır.

Namık Kemal’e göre Girit meselesi Rumların ellerine silah alıp dağa çıkmalarıyla başlamış bir isyan değildir. Namık Kemal Girit İsyanının sebeplerini ayrıntılı olarak incelemiştir:

Bu mevzuda sözünü ettiği ilk konu vergilerin ağırlığı ile alakalıdır. Vergiler ağır mıdır? Girit halkı ağır vergi yükü ile karşı karşıya mıdır? Bu soruların cevabını arayan Namık Kemal böyle bir iddiayı Girit için dillendirmenin doğru olmayacağı kanaatindedir: “*Girit’in vergisi sair eyâlâta nispetle hafif ve usul-i iltizam-ı aşar yerli birkaç mütemevvil eşhâs ellerinde mahsur ve devletimizde kaide olan usul-i ’tisâfiye her eyaletten ziyade Girit’te zayıf idi. Giritliler bidâyet-i meselede ortaya koydukları arzuhal-i umumilerinde gösterdikleri vechile sahihan vergi ve iltizâmât ve memurlardan görülen taaddiyat sebebiyle mi ser-ber-âverde-i*

tuğyan oldular? Hayır, bunu akli olan bir Giritli iddia edemez.” (Namık Kemal, 1868/1: 4) (Namık Kemal, 2019: 139)

İkinci husus isyanın bizatihi büyümesine kapılmakla alakalıdır. Kitlelerin hareketlendiği yahut hareketlendirildiği zamanlarda o isyana iştirak edenlerin bazıları hangi sebeplerle bu hareketin içerisinde yer aldıklarını bilmezler. Yeniçeri isyanlarında da rastlanılan *uydum kalabalığı* tavrı buradaki isyancıların bazılarında görülmekte, Namık Kemal’e göre Giritli asilerin arasında da hangi sebepten isyan ettiklerini bilmeyenler bulunmaktadır: “*Vaktiyle Yeniçeriler “İstemeyiz, istemeyiz” diyerek Bâb-ı Hümayun pişgâhında bağrışıp neyi istemediklerini bilmedikleri gibi işin başlangıcında Girit’in yerlileri dahi neden şikâyet ettiklerini bilmezlerdi.*” (Namık Kemal, 1868/1: 4) (Namık Kemal, 2019: 139)

Namık Kemal’in Girit isyanının sebepleri arasında saydığı üçüncü husus “palikaryalık farızası”dır: “*Yalnız Rum mezhebinde olanlar için Devlet-i Osmaniye’den hoşnutsuzluk göstermek palikaryalık şanına müterettip bir farıza gibi olduğundan şöyle böyle bahaneler ile şamata ve arbedeye başlandı. Halbuki oyunun elebaşları dahi çıkacak neticeyi tamam bilmeyip mücerred ümid-i menfaatle [menfaat umarak] meydana atıldıklarından, maymunu oynatan kimdir, parsayı devşiren kimdir, daha yakında belli oldu.*” Bu ifadelerde Namık Kemal bu isyanı başlatanların perde gerisinde olduğuna kani olduğu gibi bu isyandan doğrudan çıkarı bulunan ülkelerin Yunanistan’ı ve Rumları kullandığını, perde gerisindeki amacın Rusya’nın yayılcı emellerini gerçekleştirmeğe matuf olduğunu ifade etmektedir.

Dördüncü husus “*Helenizm*” yahut “*Bizans hayali*”dir. Namık Kemal’e göre Girit başta olmak üzere o dönem Osmanlı Devleti’nin hâkimiyeti altında olan diğer adalardan (Kıbrıs, Sakız vs) müteşekkil kuvvetli bir Yunan devleti vücuda getirmek, bu devlete Selanik, Tırhala, Yenişehir, Yanya ve Arnavutluk’un bir kısmını ilave etmek ve Devlet-i Aliyye’nin o günkü istibdadı sebebiyle “*zuhuru kaviyyen muhtemel olan bir karışıklıkta, tebaadan bulunan Rumlarla ittifak ederek İstanbul’daki eski Bizans devleti ihya olunmak*” (Namık Kemal, 1868/1: 4) (Namık Kemal, 2019: 139) asıl gayeyi teşkil etmektedir. Buna ek olarak Namık Kemal, Ayasofya’nın minarelerine çanlar, mihrap ve minberine haçlar konulmasının Yunanlıların hayalleri arasında yer aldığını da sözlerine eklemektedir.

Yukarıda bahsi geçen sebeplerle meydana geldiğini düşündüğü Girit İsyanında isyancıların gerçekleştirmeye çalıştığı şeyler arasında Avrupa kamuoyunun elde edilmesi de yer almaktadır. Avrupa kamuoyu ne surette bu noktaya odaklandırılabilir? Avrupa kamuoyundaki *Turcophobia*’nın güçlü olduğu bilinen bir şeydi. “*Zalim Türklerden intikam almak*” için Avrupa gazetelerinin nakdi sıkıntılarını giderici tedbirler almak, yani para karşılığı haber yazdırmak Yunanlıların planları arasındadır. Bunu yaparken Yunanlıların Müslümanlara karşı “*Hristiyanlığı muhafaza*” ettiğini öne sürmek, bu esnada Türklerin hem bugüne kadar hem de bugün Hristiyanları diri diri yediği iddiasında bulunmak, Hristiyanların kadın, çocuk ve ihtiyarlarını çeşitli hakaretlerle öldürmek gibi hususlardan şikâyet ederek Avrupa kamuoyunu hazırlamak istemektedirler. (Namık Kemal, 1868/1: 5) (Namık Kemal, 2019: 138-140)

Beşinci sebep olarak da Osmanlı devletinin o günkü idarecilerinin hatalı tavırlarını zikreder, iç problemlerin ısrarla altını çizer. Namık Kemal’in yazılarının hangi mekânda yazıldığı bu konuda önemlidir. İstanbul ile Londra; *Tasvir-i Efkâr* ile *Hürriyet* arasındaki fark dikkat çekicidir. Londra’da iken Osmanlı başkentindeki sadrazamın yahut hariciye nazırının kendisine doğrudan müdahalesi söz konusu olmadığından çok daha rahat bir üslup kullanır. Sert ifadeler yer verir. Londra’da *Hürriyet*’te yazdıkları ile İstanbul’da *Tasvir-i Efkâr*’daki yazdıkları arasında bir kıyaslama yapıldığında hiç şüphesiz *Tasvir-i Efkâr*’daki yazıları daha kontrollüdür. Yalnız şu noktaya da dikkat çekmek gerekir ki, Avrupa’ya dair eleştirilerinde de tersi bir durumun olduğunu söylemek yanlış olmaz.

Namık Kemal'e göre Girit meselesinin ortaya çıkışında iki Osmanlı devlet adamının (Keçecizade Fuad Paşa, Âlî Paşa) affedilemez hataları vardır. Bu kişiler Namık Kemal'in asla affetmeyeceği kişilerdir.¹⁰ Bunlar Girit meselesi ortaya çıkarken kayıtsız davranmışlardır.¹¹ Kayıtsız davranmak meydana gelen hadiseler anında müdahale etmemek ve problemleri geleceğe ertelemek (*İdare-i câriyenin müsaade-i bîkaydanesi*) demektir. Ona göre adaya gönderilen Osmanlı memurlarının yaşananlardan habersiz oldukları iddia edilemez. Bilakis onların ferasetli davrandıklarını, olan biteni erken kavrayıp olacak olanları vaktinden evvel öngördüklerini düşünür. Problem, Girit'teki Osmanlı memurlarında değil merkezi idarededir. Meseleyi "*Devlet-i Aliyye'nin idare-i hazırasında görülen istibdâd*" (Namık Kemal, 1868/1: 4) (Namık Kemal, 2019: 140) ile irtibatlandırır. Namık Kemal, Osmanlı Devleti'nin meşruti idareye geçmesi için mücadele ettiği yıllarda sadaret makamında bulunan kişilere karşı eleştiri oklarını doğrultmuştu. Namık Kemal Girit'te başta Rusya ve Yunanistan'ın tahriklerinden Osmanlı memurlarının ve dolayısıyla Babıali'nin haberdar bulunduğunu fakat Babıali'nin İstanbul'daki sefaletlerle sıkıntı çıkmasını istememesinden dolayı problemin içinden çıkılmaz bir hale geldiğini söylemektedir. Kendi ifadesi ile Girit hadisesinin özü şudur: "*Bu yangının kundağı on beş seneden beri konulmuş ve idare-i cariye'nin [hükümetin] müsaade-i bîkaydanesi ve Rusya dostumuzun ilkâat-ı müstemiresi ile körüklene körüklene, sine sine yanan ateş bundan iki sene evvel birdenbire meydana çıkmıştır.*" (Namık Kemal, 1868/1: 4) (Namık Kemal, 2019: 138-139)

5.Girit İsyanının Geleceği Yahut Çözüm Yolları

Girit meselesinin başlangıcı hakkında Namık Kemal değişik açıklamalarda bulunmuştur.

İlk yazılardan birisi olan *Girit Meselesine Dairdir* (Namık Kemal, 1866: 2) başlıklı yazısında Girit meselesinin başlangıcından beri asilerin yola getirilmesi görüşünde olduğunu ifade eder. Namık Kemal'e göre isyancılar "*bir elleriyle arzuhal yaprağı ve bir elleriyle ihtilal bayrağı*" açmaktadırlar. Mağdur olduklarına dair iddiaların arzuhal yolu ile Avrupa kamuoyunu yanlarına çekmek ve oradan ilerleyerek adanın Yunanistan'a bağlanmasını sağlamak esas planı teşkil eder. Ona göre bu isyancıları teskin için üç yol söz konusudur:

- 1 – Girit'te isyancıların isteklerini kabul etmek;
- 2 – Osmanlı askeri gücünün uzun süre Girit'te tutulması suretiyle terhip [korkutma]
- 3 – "*Hukuk-ı hükümet*"e dayanarak tedip edilmesi [yola getirilmesi, asayişin sağlanması].

Namık Kemal'e göre isyancıların arzuhallerine bakıldığında bunların bir kısmı zaten icra edilmekte olup bir kısmı ise kesinlikle kabul edilemeyecek hususlardan ibarettir. Bu iddiaların "*mücerred bir bahane-i fesad olduğu için birinci suret cezirenin [adanın] i'âde-i asayişine [istikrarın sağlanmasına] asla kâfi değil idi.*" (Namık Kemal, 1866: 2) İsyancılarla uzlaşma gayretlerinin meseleyi çözmeyeceğine inanan Namık Kemal bu konuda "*bir sened-i müeyyed*" istenirse isyancıların Girit'teki yabancı devletlerin konsolosluklarına verdikleri dilekçelere bakmanın yeterli olacağını, o dilekçelerde "*bunlarda mazlumiyetden ziyade*

¹⁰ Namık Kemal'in Âlî ve Fuad Paşalara karşı tavrını abartılı bulan Mithat Cemal Küntay şunları söylemektedir: "Ve öldükten sonra Fuad Paşa [Namık Kemal'in kaleminde] bir türlü "merhum" değildir, hep "müteveffa"dır." (Küntay, 2019: 201)

¹¹ Bu konudaki yoğun eleştirilerinin yanında Osmanlı Devleti'nin Girit meselesinde Yunanistan'a nota vermesini müteakip *Hürriyet*'te "Yaşasın Abdülaziz Han... Aferin Babıali" başlıklı bir yazı kaleme alınmıştır. (Ziya, 1868: 1-3) (Namık Kemal, 2019: 331-334)

mahkumiyetten şikayet olunarak hükümetin ta'dili değil Yunanistan'a tahvili istenilmiştir."¹² (Namık Kemal, 1866: 2) demektedir. Yani iyileştirici tedbirler (ıslahat, reform) yerine Girit'teki asilerin radikal çareler peşinde koştuklarını ifade eder.

İkinci noktaya gelince uluslararası reel-politikte meseleyi irdeler. Bu, meselenin zamana yayılması demektir. Sürüncemede bırakmak, meseleyi geleceğe ertelemek Namık Kemal'in tasvip etmediği hususlar arasındadır. Ona göre "*Muamele-i düveliyede*" dış müdahalenin ihtilal gibi "*tabiat-ı idareye muhalif olan ahvalin uzamasından*" dolayı meydana geldiği tecrübelerle sabittir. Bu noktada dikkat çekici bir iddiası vardır: "*Yunanistan'ın memalik-i Osmaniyyeden ayrılmasına dahi vaktiyle fesadının teskininde [isyanın bastırılmasında] zuhura gelen teahhur [gecikme] sebep olmuştu.*" (Namık Kemal, 1866: 2) Peki ya "*müdahale-i ecnebiyye*" hangi yönde olabilir? Birinci ihtimal Düvel-i Muazzama Osmanlılara "*müşfikâne hareketi tavsiye*" edebilir, diğeri ise isyancıların "*Yunanistan'a iltihak arzusunun*" destekler mahiyette olabilir.

Tasvir-i Efkâr'da yer alan bu satırlarla Namık Kemal oyalama siyasetinin, problemlerin sürüncemede bırakılmasının yanlışlığına işaret etmekte sadrazamın hışmına uğramamak için meseleyi dikkatli bir üslupla kaleme almaya çalışmaktadır.

Üçüncü suret ise, devlet eliyle Girit'teki isyancıların "tedip" edilmesi, kanuni yollarla cezalandırılması anlamına gelmekteydi. Namık Kemal devletin tereddüt içerisinde olmasını, bu konuda atak davranmasını, hukukuna sahip çıkmasını arzu etmektedir. Bir taraftan "*Maamafih biz bu suretin neticesinde bihakkın endişeyi mucip olacak [gerektirecek] bir mahzur göremiyoruz.*" demekte diğer yandan da Girit'teki Osmanlı askeri varlığının ve üçte bir oranındaki Müslüman nüfusun mevcut isyanı bastırmaktan öteye Girit'i yeniden fethetmeye muktedir olduğunu iddia etmektedir. Bu sözler Osmanlılara psikolojik takviye anlamına gelse gerektir.

İsyancıların Müslüman ahaliye vuku bulan saldırıları sineye çekilirken onlar "*Yunanistan'a iltihak için silaha müracaat ettiklerini bilâ-pervâ [pervasızca] ilan ederek asakir-i Osmaniye üzerine muhacemeye [saldırıya] başladılar. Hatta bir takım biçare hastaları şehid edecek kadar vahşiyane muâmelât ile tabiat-ı insaniyenin [insan tabiatının] bile haricine çıktılar. Böyle gaddarların cezasız kalmasını kim tavsiye eder?*" (Namık Kemal, 1866: 2) Bu son sorunun muhatabı "*düvel-i muazzama*" denilen büyük güçlerdir. Yazının gelişinden kimsenin böyle bir şeyi onaylamayacağı anlamı çıkmakla beraber Namık Kemal işin siyasi ihtimallerle ilgili kısmına da işaret etmektedir. "*Siret – suret*" ayrımından hareket ederek gerçekte [siret, iç yüzü] bazı ülkeler isyancıların aşağılık hareketlerinden istifade ederken görünüşte [suret, görünüş] "*hakkaniyetten dem vuranlar*" bulunabildiğini ilave eder. Namık Kemal'in bu konudaki fikri şu cümlede özet halinde yer almaktadır: "*Yoksa isyan üzerine bulunan teb'ası hakkında kanunun tayin ettiği te'dibâtı icra etmek her devletin hukuk-ı sarîhası iktizasından olduğunu kimse bihakkın inkar edemez.*" (Namık Kemal, 1866: 2)

6.İsyancıların İddialarının Geçerlilik Derecesi

Namık Kemal Girit'in Yunanistan'a iltihakı konusunu da değerlendirir. Hangi sebepten dolayı Girit'in Yunanistan'a bağlanması gereksin? İlk bahsettiği husus "*milliyet kaidesi*"dir. "*Şöyle ki Yunan milliyeti İskender'in zuhuruyla münkariz olmuş idi. Elinoz mülkü o zamandan beri elden ele geçerek şimdi mevcut olan ahalisinin her biri bir ve belki birkaç milletin*

¹² "Ayaklanmanın görünürdeki nedeni, Yunan Ayaklanmasından beri Girit'in Rum halkı için vaat edilen reformların, Babıali tarafından gündeme alınmamasıydı. Arka planda ise amaç, Yunanistan ile birleşme mücadelesinde Avrupa kamuoyunu harekete geçirmek ve onların desteğini sağlamaktı." (Adıyeke, Adıyeke, 2021: 212)

sulbünden gelmiştir. Bu halde muâhedât-ı ahîreden [son antlaşmalar] başka dünyada hiçbir senet var mıdır ki bunların milliyetini tayin edebilsin?” (Namık Kemal, 1866: 2)

İkinci gündeme getirilmesi muhtemel konu olarak lisan bahsini zikretmektedir. Yani Girit’te Rumca konuşulduğu için Girit Yunanistan’a bağlanmalıdır, şeklindeki iddiaları cevaplandırır: “*Böyle Almanya kitası birçok hükümete münkasım [bölünmüş] ve Belçika ile İsviçre’nin istiklali Fransa’nın taarruzundan salim iken iştirak-i lisan [dil ortaklığı] ittihâd-ı hükümeti iktiza edeceğine kim iddia edebilir?*” (Namık Kemal, 1866: 3) Bu dönemde Alman Birliği henüz sağlanmamıştı. Namık Kemal Fransa’nın kendi sınırları dışında kalan bölgelerdeki Fransızları niçin savaş yoluyla kendi ülkesine katmadığını sorar.

Üçüncü husus “İştirak-i mezhep” yani Girit ile Yunanistan’ın aynı inanca sahip olmasıdır: “*İştirâk-i mezhep bahsine gelince ittihad-ı milliyet [pan hareketleri] bu kaide üzerine bina edilmek istenildiği halde cüz’ün kül’e tâbi ‘iyeti kaziyyesine göre umumen Rumlar Rusya’nın ve Katolikler Fransa’nın ve Protestanlar İngiltere’nin veya Amerika’nın ve ehl-i İslâm saltanat-ı seniyyenin [Osmanlı Devleti] zîr-i idaresine geçmek lazım gelmez mi? Harita-i âlemde [dünya haritası] böyle bir tebeddül [değişiklik] icrasına teşebbüs olunmuş mudur?*”

Kaldı ki Hristiyanların bu davası tasdik olursa bile cezire [ada] ahalisinin bir sülüsü [üçte biri] de İslâm’dır. Bir halkın bazısını memnun etmek için bazısını hukukundan mahrum eylemek nasıl muvafık-ı hakkaniyet olabilir?” (Namık Kemal, 1866: 3)

Acaba bu hususlar Avrupa “hey’et-i umumiyesi”ni milliyet fikirlerine tatbikan tahvil edebilir mi? “*Ve bundan mâada Avrupa’nın hey’et-i umumiyesini milliyet efkârına tatbikan tahvile devletlerin hiçbiri muktedir ve umum hakkında cari olmayan bir kaidenin kabulüne ise saltanat-ı seniyye asla hâzır değildir*” (Namık Kemal, 1866: 3) Başka devletler tarafından yapılmayan hususların Osmanlılardan beklenilmesine Namık Kemal karşı çıkar. Cümlelerin ilk kısmındaki ifadeler her iki dünya savaşının önemli sebepleri arasındadır.

İngiltere’nin “kendi menâfiini (menfaatlerini) muhafaza için” Şark’ın asayişini arzu ettiği bir ortamda Girit’in Yunanistan’a bağlanmasına ses çıkarmaması nasıl düşünülebilir? Bu dünyaca ünlü İngiliz ileri görüşlülüğüne nasıl uyabilir? (Namık Kemal, 1866: 3)

Öyle ise Namık Kemal’e göre karşımızda kala kala Yunanlılar vardır: “*Şark imparatorluğunu zir ü zemine geçirmiş olan satvet-i Osmaniyeye karşı duracak Yunan palikaryaları olsun.*” (Namık Kemal, 1866: 3) Namık Kemal’in ana fikri Babıali’nin gücünü göstermesi gerektiği, konunun sürüncemede kalması halinde problemin azalmayıp çoğalacağı yönündedir.

Sonuç

Namık Kemal Osmanlı / Türk modernleşme tarihinin en önemli şahsiyetlerinden birisi olduğu gibi dış politika literatürünün de nitelikli yazarları arasındadır. Kendisi diplomasiye yakın kulvarlarda uzun süre bulunmuş ve dış politika yapıcılarını yakından tanıma imkânı bulmuştur. Çok genç yaşta başladığı dış politika yazarlığında güncel uluslararası problemlere karşı geliştirdiği nitelikli tezler bugün Türkiye’de bilinmiyor olsa da bu ondan sonraki nesillerin problemidir. Namık Kemal bu konuda layık olduğu mertebeyi – gecikmeli olarak da olsa – kazanacaktır.

Namık Kemal Girit meselesinin başlangıcından itibaren ilk yıllardaki durumunu analiz etmektedir. Ona göre bu mesele Girit’te isyancıların ellerine silah alıp dağa çıkmasıyla başlamış değildir. Kırım Savaşı sonrası Rusya’nın kendisine getirilen kısıtlamalardan kurtulmak için

geliştirdiği bir stratejinin alt kategorisidir. Bu noktada Namık Kemal Girit meselesini asıl değil türev bir mesele olarak görür. Asıl mesele Rusya'nın yayılmacı emelleridir. Rusya bu konuda Fransa'nın kendisine engel olma potansiyelinin önüne muhtemel Prusya – Rusya ittifakını ihsas ederek geçmekte, bir tarafta iç savaştan yeni çıkmış ABD'yi Avrupa'nın içine müdahil olarak kendisine paratoner olarak kullanmakta, Yunanistan'ı da Girit bahsinde kışkırtmakta ve de Osmanlı Devleti'ni de güçten düşürmeye çalışmaktadır.

Girit meselesinin sebeplerine dair yapılan analizlerin yanında sadrazamların uyguladığı politikaların hatalı olduğunu yurt dışında kaleme aldığı yazılarda sert ifadelerle eleştirmiştir.

İsyanın geleceği konusunda isyancıların isteklerini kabul ederek onlarla anlaşmanın Osmanlı Devleti'ne fayda vermeyeceğini iddia etmiştir. Bunun yanında oyalama siyasetinin, problemleri geleceğe tehir etmenin fayda sağlamayacağını belirten Namık Kemal Osmanlı Devlet yöneticilerine dirayetli hareket etmelerini tavsiye eder, çekingen davranmanın karşı tarafa daha pervasız hareket etme cesareti verdiğini düşünür.

Kaynakça

Abdürreşid İbrahim, Girit İçin Canlar Fedâ, *Tearüf-i Müslimîn*, C. I, Sayı: 5, 27 Mayıs 1326 [9 Haziran 1910], s. 71-72.

Adıyeke, Ayşe Nükhet; Adıyeke, Nuri, *Osmanlı Dönemi Kısa Girit Tarihi*, İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2021.

Ahmed Refik, *Yirmi Beş Sene Siper Kavgası*, İstanbul: Orhaniye Matbaası, 1333 [1917].

Aksüt, Ali Kemalî, *Sultan Aziz'in Mısır ve Avrupa Seyahati*, İstanbul: Ahmet Saitoğlu Kitabevi, 1944.

Akün, Ömer Faruk, Namık Kemal, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, C. XXXII, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2006, s. 361-378.

Armaoğlu, Fahir, *19. Yüzyıl Siyasî Tarihi (1789-1914)*, Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1999.

Çelik, Zeynep, *Avrupa Şark'ı Bilmez, Eleştirel Bir Söylem (1872 – 1832)*, İstanbul: Koç Üniversitesi Yayınları, 2020.

Danişmend, İsmail Hami, *Tarihî Hakikatler*, C. II, İstanbul: Tercüman Tarih ve Kültür Yayınları, 1979.

Gaddis, John Lewis, *Soğuk Savaş: Pazarlıklar, Casuslar, Yalanlar, Gerçek*, Çev. Dilek Cenkçiler, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2008.

Halil Halid, The Mahomedans in Crete, *The Times*, October 21, 1907, issue 38469 p.12.

Halil Halid, Greeks and Musulmans, *The Times*, June 03, 1908, issue 38663, p.14.

Herring, George C., *From Colony to Superpower: U.S. Foreign Relations Since 1776*, Oxford: Oxford University Press, 2011.

Küntay, Mithat Cemal, *Namık Kemal, Devrin İnsanları ve Olayları Arasında*, İstanbul: Alfa Basım Yayım, 2019.

Lewis, Bernard, *Modern Türkiye'nin Doğuşu*, Çev. Metin Kıratlı, 6. Baskı, Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1996.

Mardin, Şerif, *Yeni Osmanlı Düşüncesinin Doğuşu*, Çev. Mümtazer Türköne, Fahri Unan, İrfan Erdoğan, 3. Baskı, İstanbul: İletişim Yayınları, 2002.

Hans J. Morgenthau, *Uluslararası Politika*, C. I, Çev. Baskın Oran, Ünsal Oskay, Ankara: Türk Siyasi İlimler Derneği Yayınları, 1970.

[Namık Kemal], Girit Meselesine Dairdir, *Tasvir-i Efkâr*, 423, 12 Eylül 1282, 14 Cemaziyelevvel 1283 [24 Eylül 1866], s. 1-4.

[Namık Kemal], Şark Meselesine Dair Bir Layihadır, *Tasvir-i Efkâr*, 465, 28 Şubat 1282 [12 Mart 1867], s. 1-3.

[Namık Kemal], Girit Meselesi – Rusya Politikası, *Hürriyet*, 12, 14 Eylül 1868, s. 4-5.

[Namık Kemal], Avrupa'nın Ahvâl-i Hâzırası, *Hürriyet*, 14, 29 Eylül 1868, s. 1-3.

[Namık Kemal], [Devletin Tedennisine Dair Makale], *Hürriyet*, 19, 17 Recep 1285, 2 Kasım 1868, 1-7.

[Namık Kemal], Memâlik-i Osmaniye'nin Yeni Mukâsesmesi, *Hürriyet*, Sayı: 20, 24 Recep 1285, 9 Kasım 1868, s. 1-5.

Namık Kemal, *Osmanlı Tarihi*, C. I-II, İstanbul: Mahmud Bey Matbaası, 1326, 399 + 258 s; C. III-IV, İstanbul Mahmud Bey Matbaası, 1327, 311+256 s.

Namık Kemal, *Osmanlı Modernleşmesinin Meseleleri, Bütün Makaleleri*, C. I, Haz. Nergiz Yılmaz Aydoğdu, İsmail Kara, İstanbul: Dergâh Yayınları, 2005.

Namık Kemal, *Sürgünde Muhalefet: Namık Kemal'in Hürriyet Gazetesi I*, Haz. Alp Eren Topal, İstanbul: Vakıfbank Yayınları, 2019.

Süleyman Nazif, Girit Bizimdir, *Yeni Tasvir-i Efkar*, 21, 20 Haziran 1909, s. 1.

Tanpınar, Ahmet Hamdi, *XIX. Asır Türk Edebiyatı Tarihi*, Haz. Abdullah Uçman, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2006.

Verdansky, George, *Rusya Tarihi*, Çev. Doğukan Mızrak, Egemen Ç. Mızrak, İstanbul: Selenge Yayınları, 2009.

Zinkeisen, Johann Wilhelm, *Osmanlı İmparatorluğu Tarihi*, Çev: Nilüfer Epçeli, C. IV, İstanbul: Yeditepe Yayınevi, 2011.

Ziya [Paşa], Yaşasın Abdülaziz Han... Aferin Babîâli, *Hürriyet*, 26, 21 Aralık 1868, s. 1-3.